

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО РУХУ КАПІТАЛУ

Олександр ДЗЮБЛЮК

Любов ПРИЙДУН

Розглянуто проблеми розвитку банківської системи України в умовах притоку іноземного капіталу. Здійснено аналіз динаміки захоплення іноземними інвесторами українського ринку банківських послуг, розкрито негативні та позитивні наслідки. Висвітлено неоднозначний вплив іноземного капіталу на ринок фінансових послуг в умовах глобалізації.

The problems of Ukraine's banking system development within foreign cash inflow are considered. The analysis of the infatuation dynamics of the Ukrainian bank services market by foreign investors is carried out, negative and positive consequences are exposed. Ambiguous influence of foreign capital on the market of financial services within globalization is depicted.

Проблеми інтенсивного припливу іноземного капіталу притаманні для більшості країн з перехідною економікою. Це пов'язано з процесами фінансової глобалізації та євроінтеграційним курсом, лібералізацією ринку фінансових послуг, яка поглиблюється і є загально визнаною світовою тенденцією. Участь іноземних інвесторів в роботі банківської системи зросла і в Україні, що пов'язане, насамперед, із необхідністю відкриття внутрішніх ринків держави для діяльності міжнародних фінансових інститутів у процесі приєднання України до СОТ та в умовах посилення

інтеграції економіки України у світове господарство. Сьогодні це відбувається шляхом купівлі діючих вітчизняних банків, але з моменту ратифікації угоди про вступ до СОТ іноземні інвестори матимуть змогу створювати в нашій державі філії власних банків.

Присутність банківських установ з іноземним капіталом у банківській системі України сприяє розвитку вітчизняної фінансової системи, а також припливу іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази. Водночас у якості постановки проблеми слід зважати на низку фінансових ризиків, пов'язаних зі швидким

зростанням частки іноземного банківського капіталу. Такі ризики можуть призвести до втрати суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, можливого посилення нестабільності, несподіваних коливань ліквідності банків, імовірного відпливу фінансових ресурсів. Усе це зумовлює актуальність дослідження впливу лібералізації руху іноземного капіталу на розвиток банківської системи України у контексті позитивних наслідків та можливих ризиків.

Аналіз останніх досліджень, де започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить про те, що в Україні опубліковано значну кількість наукових праць, у яких розглядаються наслідки припливу іноземного капіталу у банківську систему України, висвітлюється досвід країн, які уже активно долучені до цього процесу. Так О.Барановський наводить результати порівняльного аналізу функціонування іноземного капіталу в банківських системах Росії, Білорусії, України [1]; О.Другов аналізує наслідки і перспективи зростання участі іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі [4]; А.О.Єпіфанов, Ф.І.Шпиг розглядають загрози для національної банківської системи при збільшенні участі іноземних інвесторів [5]; В.Міщенко, Р.Набок оцінюють роль іноземного капіталу у банківській системі країн Центральної і Східної Європи та на основі цього визначають можливість розширення частки іноземних інвесторів в Україні [9]. Але при цьому не вирішеними частинами проблеми залишається необхідність розробки сукупності практичних рекомендацій щодо визначення оптимального рівня участі іноземного капіталу в структурі капіталу українських банків, яка б, з одного боку, створювала здорове конкурентне середовище для вітчизняних банків і сприяла інтеграції національної фінансово-банківської системи у світовий фінансовий простір, а з іншого – не завдавала значного удару її стабільності.

Таким чином зазначена проблема охоплює досить широке коло питань. Тому основними цілями даної статті є аналіз впливу іноземного капіталу на розвиток банківської системи України та з'ясування організаційно-економічної по-

літики управління процесом зростання участі іноземних інвесторів у вітчизняній банківській системі в умовах посилення рівня інтеграції економіки України у світове господарство.

За даними Національного Банку України частка іноземного капіталу в українській банківській системі збільшилася з 27,6% на початок 2007 року до 35% станом на 01.01.2008 р. Збільшення присутності нерезидентів відбувалося одночасно зі збільшенням капіталізації банківської системи. За минулий рік зареєстрований статутний капітал банків виріс на 63% – з 26,3 млрд. грн. до 42,873 млрд. грн. На 1 березня 2008 р. сума капіталу збільшилася до 46,423 млрд. гривень. Основні показники діяльності банків України на 1 лютого 2008 року подано в таблиці 1.

За станом на 1 лютого 2008 року, із 176 банківських установ, що працюють в Україні, 47 банків – з іноземним капіталом, у тому числі, 17 – із 100% іноземним капіталом. Загалом, частка банків з іноземним капіталом за рік збільшилась на 6% і станом на 01.01.2008 р. становила 26,8% від загальної кількості діючих банків в Україні (рис.1)

При цьому частка банків із 100% участю іноземного капіталу в загальних показниках роботи банківської системи України (порівняно з минулим роком) збільшилась на 2% і становила станом на 01.02.2008 року 9,7% від загальної кількості діючих банків (рис.2) [17].

У цілому, прихід іноземних банків в Україну пояснюється інтересом до економіки, що динамічно розвивається, і недостатньою насиченістю ринку банківських послуг. Також іноземні банки надіються в Україні одержати більшу норму прибутку (через високу ризикованість самих інвестицій), ніж у своїх країнах.

Вплив іноземного капіталу на банківський сектор України ознаменувався придбанням ряду вітчизняних банків. Це купівля австрійською групою Raiffeisen International – АППБ “Аваль”, французьким BNP Paribas – АКІБ “Укрсиббанк”, угорським OTP Bank – Райффайзенбанк Україна, шведською SEB Group – АКБ “Ажіо”, російським Внешторгбанком – АКБ “Мрія”, грецьким Eurobank Ergasias – АКБ

Таблиця 1

Динаміка розвитку банківської системи України в 2003-2008 рр.

Показники	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.02. 2008 р.
Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	198	198
Вилучено з державного реєстру банків	9	12	8	4	1	6	1	0
Із загальної кількості:								
Кількість банків, які перебувають в стані ліквідації	35	24	20	20	20	19	19	19
Кількість діючих банків	152	157	158	160	165	170	175	176
Із них банки з іноземним капіталом:								
- кількість банків	21	20	19	19	23	35	47	47
у тому числі зі 100 % іноземним капіталом	6	7	7	7	9	13	17	17
Статутний капітал діючих банків у гривневому еквіваленті*, млн. грн.	4575	6003	8116	11648	16144	26266	42873	43548
Частка капіталу в пасивах	16.6	15.6	12.9	13.7	11.9	12.5	11.6	11.8
Доходи, млн. грн.	8583	10470	13949	20072	27537	41645	68185	7123
Витрати, млн. грн.	8051	9785	13122	18809	25367	37501	61565	6402
Результати діяльності млн. грн.	532	685	827	1263	2170	4144	6620	721
Рентабельність активів, %	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.50	1.41
Рентабельність капіталу, %	8.45	7.20	6.97	5.72	5.78	5.76	5.31	4.63

*До 2003 року сплачений статутний капітал [17, 68]

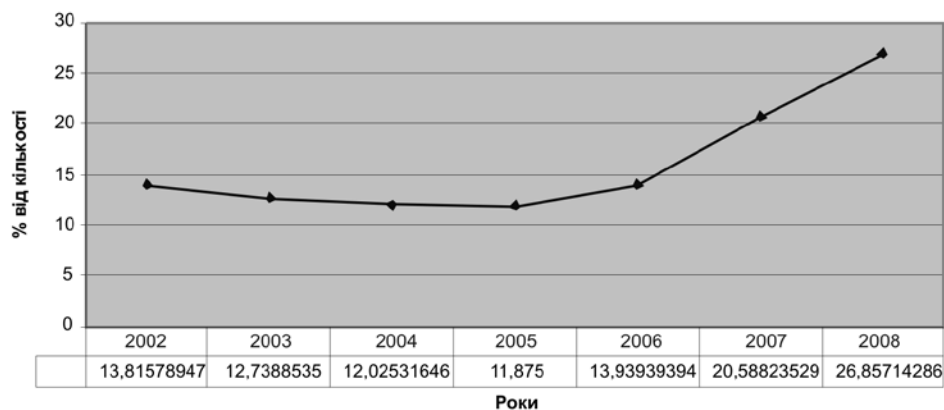

Рис.1. Частка банків з іноземним капіталом в загальній кількості банків України

“Універсальний”, тощо. Інформація про укладену угоду у вересні 2007 року між німецьким Commerzbank та вітчизняним АКБ “Форум” щодо продажу 60% акцій останнього з додатковим опцією придбання через 3 роки

ще 25% акцій банку підтверджує зростаючу інвестиційну привабливість вітчизняного банківського капіталу [7, 15].

За прогнозами експертів австрійської групи Raiffeisen International ринок банківських по-

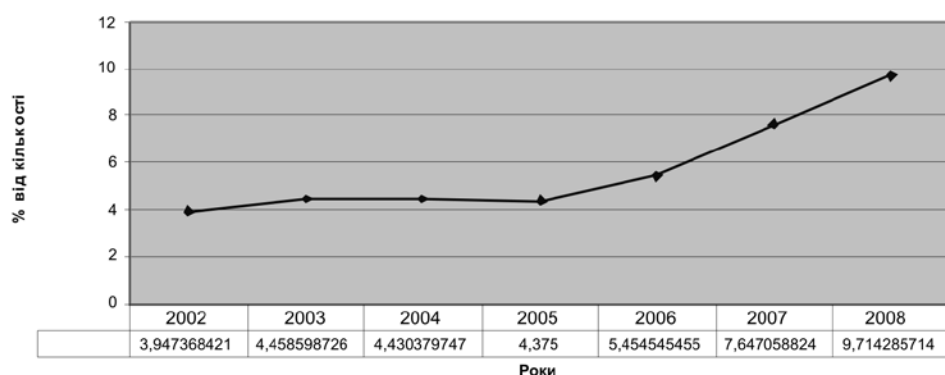

Рис. 2. Частка банків із 100%-іноземним капіталом в загальній кількості банків України

слуг України до 2010 року збільшиться у п'ять разів. При цьому, кількісна оцінка потенціалу України виглядає дуже оптимістично – щорічний приріст споживчого кредитування може становити 16%, емісії платіжних карток – 38%, іпотечного кредитування – 56% [6, 37].

Важливо відзначити той факт, що найчастіше іноземні фінансові групи приходять у регіон для обслуговування інтересів клієнтів країни походження капіталу або клієнтів, яких уже обслуговують у цих країнах (як правило, транснаціональні корпорації (ТНК). Це помітно на прикладі Citibank Україна, що довгий час обслуговує великі західні ТНК, не роблячи ніяких спроб досягнути успіху на українському ринку.

При цьому останнім часом експансія іноземного капіталу істотно набрала обертів (рис. 3). Чистий притік прямих іноземних інвестицій в

економіку України у 2007 році зріс в 1,6 разу, перевищивши рівень попереднього року і становив 9,2 млрд. дол. США [19]. Накопичені інвестиції станом на кінець 2007 року досягли 38,4 млрд. дол. США.

Попит на українські банки залишається досить високим (на кожний привабливий український банк претендує мінімум 3 західні банки). Загалом в 2007 році було продано 15 банків. Найбільш помітними можна вважати продаж двох банків групи "ТАС", банку "Форум", "Укрсоцбанку", "Правекс-Банку".

При цьому після завершення всіх угод, пов'язаних з продажем, частка іноземного капіталу в країні збільшиться до 50% [13]. В структурі іноземного капіталу (переважає частка французьких інвестицій) у банківську систему України (рис. 4) [18].

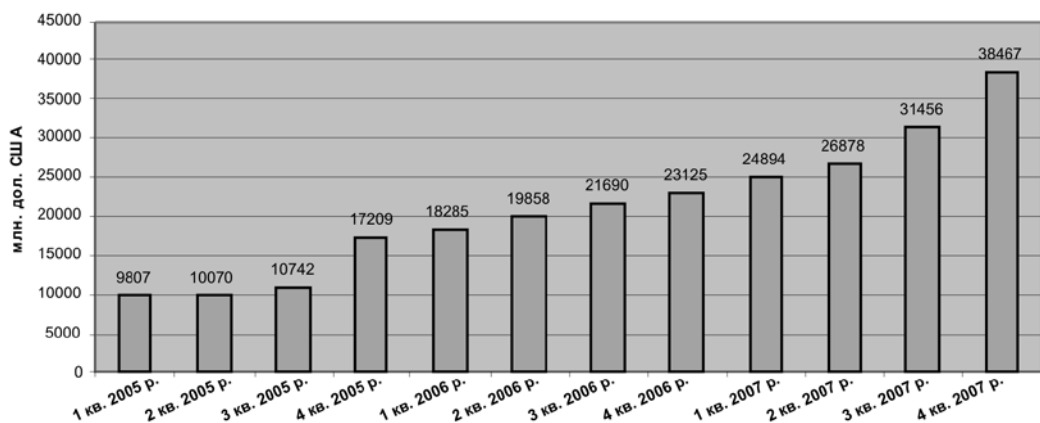

Рис.3. Динаміка притоку прямих іноземних інвестицій в економіку України

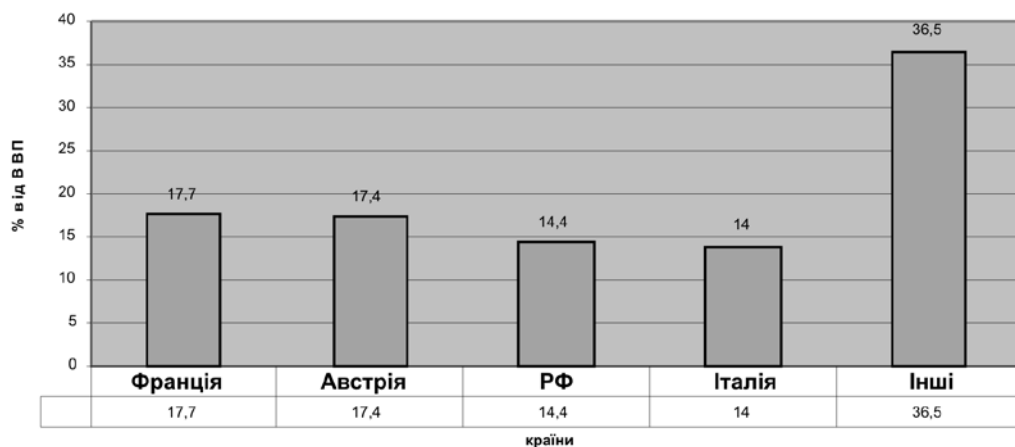

Рис. 4. Структура участі іноземного капіталу в банківській системі України в розрізі країн-інвесторів

У силу відсутності явно привабливих активів у верхніх позиціях банківських рейтингів, інтерес іноземних інвесторів останнім часом посилюється до українських банків третьої рейтингової десятки і навіть більш дрібних банків. Так, наприклад, торік кіпрський Marfin Popular Bank придбав 99,2% “Морського транспортного банку” за 137,4 млн. дол. США, ізраїльський Bank Hapoalim викупив 75,8% акцій АТ “Укрінбанк” за 136 млн. дол. США. На ринок вийшов навіть “Банк Грузії”, що за 150 млн. дол. США придбав 94,42% акцій “УБРП”.

Не зважаючи на це, обсяг угод купівлі/продажу українських банків може скоротитися – більшість великих банків, які могли становити інтерес для інвесторів, уже продані. Тому прогнозується можливість угод купівлі банків з першої тридцятки – вони можуть запропонувати певну частку ринку, мережу відділень і філій, напрацьовані технології і, звичайно ж, банківську ліцензію.

При цьому варто зазначити, що в 2007 році намітилася тенденція виходу українських банків на міжнародний рівень: “Приватбанк” придбав 75% акцій грузинського “Тао банку”, а “Дельта-Банк” – 100% акцій білоруського “Атом-банку”.

Прихід іноземного капіталу неоднозначно впливає на розвиток національних банківських систем. Про це свідчать аналітичні досліджен-

ня проведені австрійськими науковцями щодо зміни ефективності використання власного капіталу та активів у країнах Центральної і Східної Європи. Досліджувані країни поділили на три групи. До першої групи увійшли країни де з приходом іноземного капіталу ефективність банківської діяльності зросла; до другої – де суттєвих змін не відбулося; до третьої – де прихід іноземного капіталу призвів до погіршення фінансових результатів діяльності банків. Показово, що до третьої групи потрапила Естонія – країна, де частка іноземного капіталу перевищує 97%. У 1996 році показник ефективності використання власного капіталу в цій країні становив 30% (за частки іноземного капіталу 3%), у 2003 році він знизився до 12%. Те ж стосується й ефективності використання сукупних активів: зафіксовано її зниження із 2,5 до 1,5%. Проте, наприклад, у Чехії іноземний капітал сприяв підвищенню ефективності використання як власного капіталу, так і активів. У Польщі, Латвії та Литві ці показники істотно не змінилися [16].

Загалом, підвищення активності українського банківського сектору вже відбувалось у 2006-2007 рр., і не тільки під впливом приходу іноземного банківського капіталу, але й за рахунок активного виходу українських банків на міжнародні фінансові ринки. Завдяки цьому вперше за всі роки економічного зростання в

Україні приріст банківських активів суттєво перевищив приріст грошової маси, тобто склався суттєвий розрив між цими показниками. Якщо у 2002 році приріст грошової маси на 8% випереджав приріст банківських активів, то у 2006 р. – активи на 24,5 % перевищили приріст грошової маси, а станом на 1 жовтня 2007 р. – на 13,5%. Відтак, монетарне забезпечення економічного зростання перестає залежати лише від внутрішньої емісії коштів.

Загалом розгляд доцільності подальшого зростання присутності іноземного капіталу у банківській системі країни можна оцінювати через призму таких об'єктивних потреб:

- збільшення капіталізації банків у зв'язку із підвищенням монетизації економіки та абсорбування додаткової грошової маси банківською системою. За збереження існуючих тенденцій, грошова маса за 2006-2010 роки може зрости більш як у п'ятеро, тоді як регулятивний капітал банків – лише у 2,5 раза, внаслідок чого рівень достатності капіталу скоротиться вдвічі – до 7,4%, що набагато менше нормативу. Це призведе до критичного зростання загального кредитного ризику в економіці;
- підвищення рівня кредитування економіки як передумови необхідних структурних зрушень (сьогодні цей рівень в Україні становить приблизно 30% ВВП, тоді як в Естонії – 55%, Литві та Словенії – 44%, Угорщині – 42%);
- залучення іноземних інвестицій та доведення їх рівня на душу населення до показника сусідніх східноєвропейських країн (загальний обсяг інвестицій, залучених в Україну на 01.01.2008 р., становив 29489,4 млн. дол. США, що склало 636,5 дол. США на душу населення, тоді як у Чехії – понад 3 тис. дол. США, Естонії – 2,6 тис. дол. США, Угорщині – 2,4 тис. дол. США, Словаччині – 1,8 тис. дол. США, Польщі – 1,2 тис. дол. США) [15].

Активне залучення нашої країни до процесів глобалізації зумовлює перенесення

більшості позитивних і негативних явищ зовнішнього світу в українські умови, що матиме відповідні наслідки для розвитку банківської системи. Так, серед позитивних наслідків інтеграції економіки України у світове господарство для банківської системи, зокрема можна відзначити такі:

1) впровадження сучасних методів банківської діяльності. Система менеджменту іноземного банку та наявність новітніх інформаційних технологій може покращити ефективність функціонування національної банківської системи, підвищити рівень корпоративної культури банківської справи і культури продажів банківських послуг. Проте не варто переоцінювати власне технології іноземних банків. Українські банки в технологічному сенсі (комп'ютерні системи, програмне забезпечення) є дуже серйозними конкурентами;

2) застосування в країні світових стандартів банківського сервісу (будь-яка послуга іноземного банку, що буде впроваджена в Україні, буде реалізовуватися відповідно до стандартів відповідної банківської групи);

3) зростання обсягу кредитних ресурсів та посилення стабільності їх джерел, використання досвіду здійснення роздрібних операцій, зокрема незабезпечених кредитів і перехресного продажу, підвищення якості кредитного аналізу;

4) розширення асортименту якісних послуг, комплексний підхід до обслуговування клієнтів, гнучка політика, зручні умови відтермінування платежів, легкість укладання договорів;

5) здешевлення банківських послуг (за розрахунками експертів відміна бар'єрів у банківському секторі знизить вартість послуг на 21-28 %). Проте тут існують певні перепони, адже будь-яка материнська компанія, банк чи фінансова установа, яка дає ресурси дочірній структурі, мають обмеження обсягів таких ресурсів – ліміти для країн, ліміти на групу тощо. Це важливо враховувати тоді, коли іноземні банки чи великі банківські групи йдуть у роздрібний бізнес, котрий є перш за все джерелом фондування, джерелом пасивів. У будь-

якому випадку материнська компанія не буде давати більше ресурсів, ніж банк може зібрати на місцевому рівні;

6) розширення системи страхування банківських ризиків;

7) запровадження міжнародного досвіду фінансового оздоровлення, реорганізації та реструктуризації банків, що набуває виключно важливого значення в умовах майбутніх об'єднань, поглинання і злиття банків;

8) покращення банківського нагляду і регулювання банківської діяльності, підвищення прозорості та безпеки банківського сектору, зменшення можливості відмивання "брудних грошей";

9) підвищення кваліфікаційного рівня банківських працівників, які вимушені будуть працювати за європейськими стандартами надання банківських послуг;

10) зменшення залежності ліквідності банківської системи від політичних та економічних ризиків;

11) запровадження новітніх інструментів маркетингової діяльності банку, організації продажів і розробки нових продуктів на основі вивчення ринку. У таких питаннях банки з іноземним капіталом спираються на досвід материнських офісів і, як правило, великих міжнародних груп в сусідніх країнах.

Характеристика даних положень дає змогу зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку банківської системи прихід міжнародних банківських груп не слід розглядати в якості прямої загрози для вітчизняного фінансового ринку, навпаки вони створюють здорові конкурентні відносини для вітчизняних комерційних банків, особливо у сфері кредитування. Банки, відібрані внаслідок жорсткої конкуренції, ефективніше використовують капітал, швидше адаптуються до ринкових нововведень, мають гнучку й стратегічно виважену політику, якісний менеджмент та ефективні інформаційні системи.

При цьому, важливе значення має не так рівень розвитку демократії в країні, як її політична стабільність. Не допускати філії іноземних банків у вітчизняну банківську систему не

вигідно ні з економічних, ні з політичних міркувань, але на такий крок треба йти, передбачаючи збереження можливості для реальної конкуренції вітчизняних банків із іноземними фінансовими установами. Хоча банківський сектор України є досить добре розвиненим, однак без доступу до капіталу світових банківських груп українські банки не зможуть обслуговувати зростаючі потреби своїх клієнтів.

З іншого боку, потрібно зважати на те, що приплив іноземного капіталу в банківський сектор України можливий до тієї межі, за якої буде зберігатися контроль за банківською системою вітчизняним законодавством і регулюючими та наглядовими органами (у Російській Федерації квота присутності іноземного капіталу становить 50%, в Білорусії відповідно 25%). Такі обмеження здійснюються в більшості країн світу, а деякі з них заборонили приплив іноземного капіталу в банківський сектор (наприклад Індія та Китай, останній ввів мораторій на присутність іноземних банків на 5 років, після вступу в СОТ) [16]. І це не вважається ігноруванням ринкових засад міжнародного співробітництва в економічній сфері чи порушенням вимог Світової організації торгівлі. Поглинання національної банківської системи та залучення зовнішніх інвестицій – далеко не тотожні поняття. Приклад Індії та Китаю, які на цей час входять у трійку найбільш інвестиційно привабливих країн світу, свідчить про зовсім протилежне: ці країни залучають іноземні інвестиції, але при цьому залишають у власності національного капіталу (державного та приватного) всі стратегічні інфраструктурні системи, в тому числі і банківську систему.

Та, не зважаючи на всі позитивні моменти, приплив іноземного банківського капіталу може мати негативні сторони. Без західних інвестицій українська економіка не могла б забезпечити настільки динамічне зростання. Однак, з іншого боку, через іноземні банки Україна фінансує економіку інших країн. Із приходом банків-нерезидентів прибуток буде активніше виводитися за кордон. Крім того, усе більше проявляється залежність від західного фінансування, що у випадку усклад-

нень на світових фінансових ринках може обернутися негативними наслідками для великих компаній-позичальників. Сьогодні щорічний відтік капіталу з країни сягає приблизно 5 млрд. дол. США. Якщо виникне кризова ситуація, виведеними з фінансової системи держави можуть виявитись не лише іноземні капітали, а й заощадження наших громадян в іноземних банках [12].

Тому, враховуючи необхідність приходу іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему, що є неминучим явищем в зв'язку з глобалізаційними процесами, необхідно виділити і можливі негативні моменти впливу іноземних інвестицій на банківську систему України:

1) іноземні банки можуть бути менш схильними до здійснення кредитної діяльності у приймаючій країні, наприклад, коли економічна ситуація в країні різко змінюється, або надавати кредити виключно великим компаніям, особливо компаніям з іноземним капіталом, залишаючи компанії з низьким кредитним рейтингом та роздрібний кредитний ринок місцевим банкам;

2) присутність іноземних банків послаблює позиції ще недостатньо розвиненої банківської системи країни. Іноземні інвестиції в банківській системі беззаперечно важливі з точки зору надходжень додаткових фінансових ресурсів, нових банківських технологій, підтримки конкуренції між банками тощо. Разом з тим, все це виправдано, коли вже склалася національна банківська система, що спирається на власну ресурсну базу. Однак, відомо, що рівень монетизації в Україні (на кінець березня 2008 склав 44,1% від ВВП) [15] є значно нижчим від країн з розвинутою економікою, де цей показник наближається до розміру ВВП, або навіть перевищує його. Суттєво меншим є і сам розмір ВВП. В умовах, коли ці показники є не співставимими, прихід в Україну іноземних філій, діяльність яких буде регулюватися розміром капіталу материнського банку, поставить іноземні банківські установи в заздалегідь більш вигідне становище при неможливості з боку українських банків скласти їм адекватну конкуренцію. Для порівняння

можна відзначити, що активи та капітал всієї банківської системи України є меншими від середнього європейського банку. За цих умов не буде виконуватися принцип "рівних конкурентних можливостей", який підтримується багатьма міжнародними організаціями. Відтак місцеві банки, які не будуть спроможні на рівних конкурувати з іноземними банками, можуть зазнати банкрутства, що може призвести до фінансової нестабільності;

3) іноземні банки можуть проводити спекулятивну діяльність, не надаючи повний спектр якісних банківських послуг. Таке спостерігалось в Україні в другій половині 1990-х років, коли основною метою приходу частини іноземних банків було інвестування в облигації внутрішньої державної позики (ОВДП). Після зниження ставок по ОВДП та зниження обсягів спекулятивних прибутків від цих операцій, такі банки (зокрема, "Кредіт Свісс Фьорст Бостон Україна" та "Сосьєте Женераль Україна") згорнули свою діяльність на українському ринку банківських послуг [3, 13];

4) зростання залежності економіки, зокрема ринку праці та бюджету, від ефективності роботи інвесторів та гіпотетично можливе зростання політичної залежності країни від країни походження іноземних інвестицій. Досвід багатьох держав, де акцент був зроблений на зовнішні інвестиції показав, що банківська система цих країн майже повністю складалась з великих міжнародних банків. За таких умов банки з іноземним капіталом починають здійснювати вирішальний вплив на характер і пріоритети економічного розвитку в цих державах. При цьому ці банки мають специфічні стратегічні пріоритети, які переважно не співпадають з національними інтересами;

5) можлива монополізація банківського ринку в зв'язку зі скороченням кількості вітчизняних банків через їх банкрутство, злиття або поглинання банками - лідерами менших банків в разі, якщо вітчизняні банки не піднімуть на вищий рівень якість своїх послуг в умовах зростання конкуренції;

6) низький контроль за прямими іноземними інвестиціями у вітчизняну економіку, що

здійснюються через філії іноземних банків. Ймовірно, що кредитуючи економіку, іноземні банки віддаватимуть перевагу галузям і виробництвам, де високі прибутки й низькі ризики, а їх розвиток не створюватиме конкурентної переваги для іноземних підприємств. Водночас, стратегічні для економічної безпеки країни підприємства з невисокою кредитоспроможністю (наприклад, зорієнтовані на експорт гіганти металургійної, хімічної, машинобудівної промисловості з національним капіталом) або взагалі не кредитуватимуть, або ж надаватимуть їм кредити на жорсткіших умовах. Ця ситуація може негативно позначитися на платіжному балансі країни;

7) негативний вплив на фінансово-бюджетну систему через зменшення податкових надходжень, оскільки філії будуть направляти прибуток за кордон;

8) зростання соціальної напруги в трудових колективах і суспільстві, спричиненої побоюваннями, що нові власники банків будуть проводити більш жорстку кадрову політику, а також зростання безробіття та інших соціальних проблем, з якими протягом останніх років зіштовхуються країни Східної Європи, зокрема Польща. Фінансова криза в 1998 році та нещодавня криза на американському іпотечному ринку вкотре довела правоту базового положення, що залежність від закордонних фінансових ринків призводить до соціальних потрясінь;

9) швидке зміцнення національної валюти, яке знижує конкурентоспроможність вітчизняних виробників на міжнародних ринках;

10) поява в країні горячого короткострокового капіталу, для якого властиві підвищена мобільність і чутливість до змін на міжнародних фінансових ринках. Значні обсяги такого капіталу можуть призвести до структурних перекосів в економіці, а термін його перебування в країні є практично не прогнозованим;

11) наявність різних "ринкових бульбашок", тобто тих сегментів ринку, де суттєвий приплив капіталу може сприяти їх перегріву, що характерно для країн з перехідної економікою;

12) зниження ефективності національної грошово-кредитної політики. В умовах вільного руху капіталу практично неможливо дотримуватись її цільових показників, оскільки вони цілком залежатимуть від непередбачуваної поведінки потоків капіталу.

Та все ж, незважаючи на указані негативні моменти динаміка продажу українських банків є досить значною, а це становить загрозу фінансовій стабільності країни. Доказом цього є досвід Польщі, в якій сьогодні вже 60% її банківських активів та 80% пасивів належать західним банкам, а частка банків з іноземним капіталом становить 80%. Усі отримані дивіденди з інвестицій у польські банки ідуть на розвиток центральних філій іноземних співвласників, а відтак і на розвиток чужої економіки. Проблема в тому, що банк, який створюють з метою надання фінансових послуг резидентам, згодом починає лобювати не національні інтереси, підтримує іноземні компанії, замість вітчизняних.

Також поряд із втратою бізнесової автономності з одночасним коливанням ліквідності фінансових структур, можливе збільшення впливу фінансових ресурсів за межі вітчизняної економіки. Наслідком активної реалізації іноземних фінансових послуг може бути також інтенсивніше використання іноземної валюти у розрахунках і відповідне посилення ризиків мінливості валютних курсів та процентних ставок на ринку країни – реципієнта. Відкриті ринки швидко стануть міжнародними, а відтак – практично неконтрольованими національними регулятивними органами.

При збільшенні обсягів припливу капіталу в країну необхідно буде переглянути курсову політику в бік уведення гнучкішого курсу гривні. Проте, політика підтримки валютного курсу і контроль за показниками інфляції в довгостроковій перспективі є несумісними, оскільки підтримка курсу в умовах великих надходжень капіталу завжди провокує інфляцію [2, 18].

Як щодо банківської ставки на кредити, то вона буде знижуватись тільки тоді, коли буде значна пропозиція грошей на ринку. Сьогодні в Україні немає достатньо коштів, які б надава-

лися на середні та довгострокові періоди (тобто інвестиційних коштів на 10-30 років немає). Хоча, досвід країн Балтії показує, що такий варіант можливий. Принаймні в Естонії іпотечні кредити під 4-5% – це цілком реально, і причин цього було декілька. Насамперед – членство в Євросоюзі та СОТ відкрило дорогу великим світовим банкам, і за сприяння держави було запроваджено кілька великих цільових програм, які дали змогу отримати кредит на житло на пільгових умовах.

У світі такі кредитні ресурси є надзвичайно дешевими. Тому необхідно залучати ці грошові кошти для інвестування довгострокового житлового будівництва на 30 років. Наприклад, в Польщі є кредитні програми для молоді на 15 років під 1% річних. В Україні це дало би змогу зробити житло доступним. Проте падіння кредитних ставок до європейського рівня не варто чекати найближчим часом. Іноземні інвестори й надалі зароблятимуть на високих ставках – доки в Україні спостерігатиметься висока інфляція та політична нестабільність. Тому сумнівно, що кредити подешевшають, оскільки комерційні банки не зменшуватимуть ставок для отримання прибутку, а іноземні інвестори хочуть повернення своїх грошей.

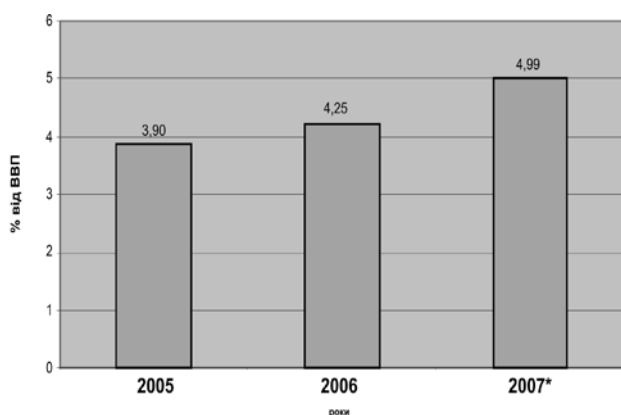
За статистичними підрахунками, для стабільного економічного зростання частка іноземних інвестицій повинна становити 20-25%

від ВВП країни. Україна належить до тих країн, які мають значну потребу в іноземних інвестиціях. За інформацією Міністерства економіки, вона потребує понад 40 млрд. доларів США. Нині ж інвестовано значно меншу суму (станом на 2007 рік притік іноземних інвестицій становив 31456 млн. дол. США (майже 5% від ВВП)) (рис.5) [15]. За розрахунками вітчизняних економістів, залучення коштів лише із внутрішніх джерел може призвести до того, що період відродження української економіки триватиме 20 і навіть більше років. Тому вже нині виникає необхідність щорічного залучення іноземного капіталу в Україну на суму не менше 2 млрд. доларів. Ці ресурси дадуть змогу реконструювати пріоритетні галузі промисловості за п'ять років [16].

Звичайно, що ізоляціонізм, відмова від іноземних інвестицій не принесуть користі державі. Водночас світова практика демонструє яскраві приклади, коли країни не тільки зберегли власну банківську систему, а й за рахунок виконання нею транзитних, накопичувальних та інших функцій, створили додатковий ресурс для розвитку національних економік та задоволення необхідних суспільних потреб. Це передусім стосується США, Індії, Японії та інших країн. Натомість досвід країн Центральної Європи переконливо свідчить, що відкриття власних фінансових систем для іноземного

капіталу призводить до його небезпечної та швидкої концентрації порівняно з параметрами розвитку національних економік, внаслідок чого економічні процеси у таких країнах позбавляються власної ініціативи та набувають залежного характеру.

Тому неправильно було б вести мову лише про негативні наслідки допуску іноземного капіталу в банківський сектор поки такий допуск не призводить до переважання іноземним капіталом переважної частки ринку банківських послуг і встановлення глобального контролю за банківською діяльністю, позитивні наслідки його експансії переважають негативні.

* Дані за 9 місяців 2007 року

Рис. 5. Динаміка зміни загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну відносно рівня ВВП

На даний момент українські банки досить успішно конкурують з банками з іноземним капіталом і ця тенденція буде спостерігатись найближчим часом. Проте, процеси глобалізації, створення в Україні сприятливого інвестиційного та політично стабільного клімату зумовлять охоплення українського банківського ринку іноземними банками, причому контролювати ринок будуть лише кілька найбільш потужних. Досить висока ймовірність того, що Україна піде шляхом східноєвропейських країн, які практично повністю втратили свої національні банки, інтегруючись у європейську спільноту.

Враховуючи зазначені вище моменти, можна зробити висновок, що для оптимізації процесу притоку іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему, необхідною є розробка і реалізація певних регулятивних заходів державної економічної політики. Вони мають передбачати наступне:

По-перше, стратегія державного управління процесом входження іноземних банків в Україну має полягати в тому, щоб максимально інтегрувати їх в українську економіку, орієнтуючи на виконання пріоритетних завдань національного розвитку. При цьому основним завданням має стати удосконалення механізмів розподілу та переорієнтація з використання адміністративних важелів стримування експансії іноземного банківського капіталу на зміцнення конкурентоспроможності української банківської системи шляхом максимальної компенсації тих переваг, якими володіють іноземні банки.

По-друге, поряд із запровадженням тимчасового (упродовж трьох – п'яти років) періоду обмеженої присутності іноземних банків у стратегічних сегментах українського ринку фінансових послуг, основна увага має бути приділена напрацюванню нових підходів із використанням широкого кола механізмів, що стимулюють капіталізацію банківської сфери та розширюють її забезпеченість довгими ресурсами, інтенсифікують розвиток вітчизняного валютно-фінансового ринку.

По-третє, визначення шляхів регулювання діяльності банків з іноземним капіталом з

метою недопущення їх значного впливу на фінансову систему та збереження позицій вітчизняних банків у валютно-фінансовому просторі України.

По-четверте, слід удосконалити нормативно-організаційну базу та моніторинг доступу іноземного банківського капіталу на основі національних пріоритетів розвитку; запровадити заборону на доступ банків з офшорних зон, чітко в нормувати продаж банків з національним капіталом зарубіжним власникам.

По-п'яте, потрібно розробити механізм контролю, який би дав змогу визначати і враховувати ринкову капіталізацію банків, а також збереження українських акціонерів в банках з домінуючою іноземною власністю, що унеможливить фактичне переміщення за рубіж маркетингових, управлінських та контрольних функцій відповідно до загальноприйнятих принципів захисту прав міноритарних акціонерів.

По-шосте, доки не буде впроваджено котирування акцій банків на біржі, реєстрів акціонерів тощо, проконтролювати власників того чи іншого банку не вдасться. Ціна банку має визначатися ринком, а не шляхом переговорів.

Оптимальним варіантом у сфері управління процесом зростання участі іноземних інвесторів у банківській системі України є відсутність прямого регулювання меж участі іноземних інвесторів у банківській системі, та використання механізму відбору потенційних претендентів на придбання українських банків і створення банків за участю закордонних інвесторів. Разом з тим потрібно сприяти вдосконаленню організаційної структури банківського ринку (шляхом розвитку регіональних і спеціалізованих банківських установ) та зростанню рівня його конкурентоспроможності. Тоді не знижуватиметься довіра іноземних інвесторів до України. Це дасть змогу запозичувати зарубіжний досвід ведення банківського бізнесу, залучати дешеві фінансові ресурси з-за кордону, водночас залишаючи можливості для розвитку контролюваних українськими інвесторами банківських установ у формі регіоналізації та спеціалізації.

Реалізація таких заходів дасть змогу нейтралізувати або принаймні мінімізувати нега-

тивні наслідки збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі України, а також сповна скористатися перевагами такої присутності для подальшої розбудови національної економіки, зміцнення грошово-кредитного ринку та загалом фінансової системи.

Таким чином, підводячи підсумки, можна зробити висновок, що глобалізаційні процеси впливають на динаміку економічного розвитку України та об'єктивно позначаються на її банківській системі. Невід'ємною частиною цих процесів є приплив іноземного капіталу, що несе з собою як потенційні ризики, так і переваги. Тому за таких обставин необхідно реалізовувати адекватну економічну політику держави, яка б дала можливість забезпечити таку частку іноземного капіталу в банківській системі України, за якої можливі ризики зводились би до мінімуму при можливості ефективного функціонування вітчизняних фінансових установ. Перспективами подальших розробок у даному напрямку є оцінка тенденцій і закономірності посилення ролі іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі уже за умов повноправного членства України в СОТ.

Література

1. Барановський О. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії, Білорусі // Вісник НБУ. – 2007. – №9. – С. 12–20.
2. Береславська О. Курсова політика в умовах припливу іноземного капіталу в Україну // Вісник НБУ. – 2008. – №2. – С. 18–99.
3. Дзюблюк О.В. Грошово – кредитна система України в контексті глобалізації цих процесів // Вісник ТДЕУ. – 2006. – №2. – С. 7–21.
4. Другов О.О. Зростання участі іноземного капіталу в українській банківській системі: наслідки та перспективи // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2. – С. 84-87.
5. Єпіфанов А.О., Шпиг Ф.І. Банки з іноземним капіталом як можлива загроза для національної економіки // Міжнародна банківська конкуренція: Теорія і практика: Збірник тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції (25-26 травня 2006 р.). – Суми: УАБС НБУ, 2006. – С. 7-8.
6. Задерей Н. Другий український // Контракти. – 2005. – № 45. – С. 33-37.
7. Корнєєв В. Конкурентоспроможність банків України в умовах лібералізації ринків фінансових послуг // Вісник НБУ. – 2007. – №11. – С. 14-18.
8. Матвієнко В.П. Самотужки по життю. – К.: Наук. думка, 2007. – 103 с.
9. Мищенко В., Набок Р. Іноземний капітал у банківській системі країн Центральної та Східної Європи. Уроки для України // Банківська справа. – 2006. – № 5. – С. 3-15.
10. Р.Глен Габбард. Гроші, фінансова система та економіка. – К.: КНЕУ, 2004. – 889 с.
11. Улюкаєв А. Куликов М. Проблемы денежно-кредитной политики в условиях притока капитала в Россию // Вопросы экономики – 2007. – №7. – С.4-19.
12. Ярославенко О. Кредити стануть доступнішими? / Час і Події. – 2008.–№7. – С. 7-9.
13. Дані з веб-сторінки // www.credit-rating.com.ua
14. Дані з веб-сторінки // www.finance.ua від 07.02.2008 р.
15. Офіційний сайт Міністерства економіки України // www.me.gov.ua
16. Інтеграція України в Європу та світовий фінансовий простір // www.aub.com
17. Основні показники діяльності банків України на 1 лютого 2008 року // www.bank.gov.ua
18. Банківська система України зміцнює свої позиції. Зростає присутність у її структурі іноземного капіталу // www.aub.com
19. Про стан платіжного балансу України за 2007 рік // www.bank.gov.ua